

SERGEJ LEBEDĚV

DEBU
TANT

Z ruštiny přeložil Milan Dvořák

Pistorius & Olšanská
Příbram 2020

Kniha byla redakčně a vydavatelsky připravena v rámci semináře Nakladatelská praxe na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a vydána s laskavou finanční pomocí Ministerstva kultury ČR a Nadace Český literární fond.

MINISTERSTVO
KULTURY

Copyright © 2019 by Sergei Lebedev
Translation © Milan Dvořák, 2020
Typography © Lubomír Šedivý, 2020

ISBN 978-80-7579-097-2 (PDF)
ISBN 978-80-7579-089-7 (tištěná kniha)

Homunkulus

(ze zkumavky, Wagnerovi)

Nu, tatíčku? To nebylo jen tak!

*K srdci mě viň! Ne příliš pevně však,
sice by sklo se roztříštilo.*

Tak jevům určeno to bylo:

přírodní – kroužil by až pod slunce;

umělý – prostor uzavřený chce.

(Mefistofelovi)

Aj, šelmo, pane kmotře, tobě dík,

neb dostavil ses v pravý okamžik.

To dobrý osud přivedl tě sem;

když jednou jsem, ať také činný jsem!

V tu ránu bych se do práce chtěl dáti.

Tys obratný, a to mi cestu zkrátí.

Goethe, Faust

Český překlad Otokar Fischer

Kapitola první

Vyrin už dávno uvykl tichým vleklým nemocem doprovázejícím blížící se stáří. V létě ale pociťoval strasti a utrpení těla mnohem zjevněji než v jiných ročních dobách. Dozrávaly a nabývaly síly koncem srpna, při každém výročí útěku, týraly klouby, cévy a zřítelnice a lehko odeznívaly na počátku podzimu, když polevil vedro a zklidnil se barometr.

Možná takhle účinkuje rozsudek smrti vyneseny in absentia, vtipkoval sám pro sebe, když na rtech cítil pelyňkovou chuť odložené smrti.

Nebo se mi mstí tělo, myslel si. Mstí se za nový obličej, vytvořený plastickým chirurgem. Za laserem odstraněné památeční jizvy a mateřská znamínka. Všechno si pamatuje a schválně připravuje odvetu na datum zběhnutí.

Kontaktní čočky měnící barvu očí způsobují soustavný zánět spojivek. V nohou tupá bolest z vložek v botách, které mají zvyšovat postavu. Vlasy mu zkřehly a v důsledku obarvení vypadávají. Být někým jiným je každodenní těžká námaha. A on pořád ne a ne si zvyknout.

Formálně jako minulý člověk už neexistoval. Byl tu jiný. Zfalšovaný, jehož životopis vybásnili mistři lži a převtělování.

Jiný jazyk. Jiné zvyky. I sny měl jiné. Jinou paměť, která jako by narostla nad tou původní.

Darovaná podoba se s jeho skutečnou podstatou slučovala pouze jako protéza, jen párkrát ji pociťil jako svou přirozenou součást.

Tělo, i když přepsané a překreslené skalpelem, si uchovávalo niternou paměť střev, ledvin a jater, ve kterých se usazují

a krystalizují strusky bytí, žlučové a ledvinové kameny. Vzpíralo se, odmítalo novou podobu, nové jméno a nový osud. Stavělo se na odpor, ačkoli návratu pro Vyrina nebylo a být nemohlo, ježto kvůli rozsudku nabyla banální metaforická sentence přímé právní moci.

A on se naučil nikoli potlačovat, nýbrž oceňovat a se sympatií pozorovat tu umíněnost chátrající tělesnosti, která zamítala falešné, vnucené tajemství druhého zrození. Tělo, tělo, jenom tys mi zbylo, říkával občas s podivnou pubertální něhou. A tělo mu opravdu zůstalo jako jediný hmotný důkaz, že kdysi existoval jako ten dřívější.

Avšak bylo tu také jiné svědectví, jemu nepřístupné a nepodřízené. Papírový přízrak. Záložní duplikát života. Svěbytné archivní „já“, jaké obyčejní lidé nemají.

Osobní spis důstojníka.

Extrahovaná podstata toho, kým byl dříve. Když ještě nebyl přeběhlík, ještě nebyl zrádce.

Šanon z bleděmodrého kartónu. 225 × 330 × 25 mm.

Kontrolní fotografie. Nacionále. Vlastní životopis. Hlášení o zařazení do služby. Podpisem stvrzený příslib mlčenlivosti. Záznamy z bezpečnostní prověrky. Test odolnosti: terénní běh na tři kilometry. Posudky: lejstra, lejstra, lejstra.

Věděl, že po jeho přeběhnutí byl vydán rozkaz s označením „Přísně tajné“ a se dvěma nulami v čísle – „O opatřeních v souvislosti se zradou Vyrina A. V.“. Na sekretariátu mu předčítali takové rozkazy u jiných. Byly stejné, jako napsané přes kopírák. „Ideový přerod. Mravní pád. Podniknout opatření k lokalizaci důsledků zrady.“ Měnila se jen jména potrestaných – kádrováků, vedoucích výcvikových složek nebo náčelníků odborů, kteří neprojevali náležitou bdělost a nerozpoznali předem potenciálního zrádce.

Jemu bylo ovšem jasné, že v jeho případě byly důtky uděleny zbytečně. On sloužil systému oddaněji než jiní. A více než jiní se vylekal, když se země začala rozkládat a zdálo se, že po ní se zhroutí i systém.

Sám sebe přesvědčoval, že už uplynuly skoro tři desítky let a informace i agenti, které vyzradil, to vše dávno ztratilo význam. Agenti, říkal si, by se stejně provalili, stejně by je někdo shodil, když ne já, tak někdo jiný. Já jsem je prostě stihl vyhandlovat včas, jako peníze, které brzy katastrofálně zdevalvují. Ještě tak rok nebo dva, a kdo by potřeboval například údaje o vyzvědačské síti v prostředí antisovětské emigrace nebo v řadách evropských komunistických stran? Když sám Sovětský svaz už přestal existovat?

Když to zvážil racionálně, domníval se, že je v relativním bezpečí. Ovšem osobní spis, který zůstal tam, za hranicí vlasti, již nemohl překročit, byl jako vúdúistický panák, do kterého může kouzelník v libovolném okamžiku vrazit své smrtící jehly.

Proto Vyrin čas od času pocítil bezdůvodný úlek a prohlížel si vlastní ruce, břicho, krk a obličej, jestli na nich nemá nějakou neobvyklou vyrážku nebo vřídky, ony podivné příznaky, které občas lidem pošle velemoudrá instance. V takových chvílích se mu zdálo, že existuje mlhavá a osudová spojitost mezi tělesností a papírem, že dokument zanechaný v archívu má vlastní smyslové vjemy, a ví tudíž víc, než je v něm napsáno, že obsahuje jednostrannou duši fúrie, která dovede jen hledat a mstít se.

Papír si žádá krev, šeptal si, když vzpomínal, jak mu vydávali bytelně těžké kartónové slohy obsahující spisy o operativním sledování a operativním rozpracovávání. Tenkrát byl ještě nadháněčem, ne lovnou zvěří. Zabýval se těmi, kdo byli vypořezáni, uprchli nebo odcestovali na Západ. Odjížděli, ale jejich spisy zůstávaly uloženy v archívu, a když bylo zapotřebí, služba si je vyzvedla – tak se tomu v jejich řadách říkalo: „Vyzvednout spis z archívu.“

Ze sklepení. Z hlubin. Ze dna.

Ve spisech bylo všechno. Tisíce stran. Přepisy odposlouchaných telefonních hovorů. Agenturní hlášení. Svodky sledování. „Dopoledne k opuštění domu sledovaným ani k navštívení

jeho bytu osobami známými rozvědce nedošlo. V 16.35 hod. vjel do dvora sledovaného automobil značky...“ „V 10.05 hod. vyšel z domu a směřoval do pekařství, kde zakoupil bochník bílého chleba...“

Bledá písmena – páska na psacím stroji už byla vyklepaná – byla odrazem bezmocnosti a životní chudokrevnosti sledovaných. Pamatoval si tisíce takových řádků. Jejich fádnot na něho dříve působila jako afrodiziakum; bylo to zjevné zosobnění moci služby a nicotnosti jejich vnitřních nepřátel – broučků, žoužele, hmyzu pod lupou.

Teď, po novém životě ve svobodné zemi, se mu zdálo, že tehdy četl paranoidní román bez autora, text textů, který psal posedlý státní paměťový stroj. Román usilující o úplné zahrnutí veškerého života a o vytvoření jeho policejní kopie.

Stát je ale vždycky kyklop, jeho pohled je nestereoskopický a jednostranný. Vidí jen vodoznaky loajality a neloajality. Odrazy výchozích podezření, nabývající zdánlivého zhmotnění v nahodilých událostech. Proto policejní šanon, myslel si, není duplikátem života. Nýbrž jeho zvláštním, temným, okleštěným dvojníkem, utkaným z udání, ukradených a odposlouchaných slov a ze skrytu odpozorovaných výjevů; zdrojem utajené zlověstné moci, jež spočívá v samotné možnosti strhnout ochranné příkrovy všednosti.

I on vytvářel takové dvojníky, aby za jejich pomoci pořádal hony na lidi.

A teď se konal hon na něho.

Vyrin to nemohl dokázat, jen to šestým smyslem oběti vycítoval a nahmatával. Nevěděl nic najisto, jejich služba se o své tajnosti nedělila ani uvnitř sebe samé. Jen se domýšlel, že byl vydán – mohl být vydán – další, neveřejný rozkaz, stín onoho očíslovaného: „O opatřeních v souvislosti se zradou...“ Rozkaz a zároveň rozsudek. Vždyť v devadesátých Vyrin vypovídal před policisty, kteří vyšetřovali podnikatelské vazby jeho bývalých kolegů, nastrčené firmy, vyvádění a praní peněz. Tentokrát to vypadalo nevinně. Teď ne.

Psychologové ho varovali, že by se ho mohla zmocnit iracionální touha zavolat na velvyslanectví a vzdát se. Anebo nemsylně zariskovat, hloupě zanedbat pravidla konspirace, jako by si podvědomě říkal o odhalení.

Nikdy přece nic takového nepocítil.

Také ovšem psychologům nevykládal, že se pověřivě bojí něčeho docela jiného – neblahé shody okolností, nějaké bezvýznamné bludné náhody, osudové maličkosti. Trapné nahodilosti. Jako ta, která se odehrála před měsícem, kdy poštou dostal vyrozumění na hlavičkovém papíře, že byl vybrán za porotce.

Loterie, zásah naslepo: počítačový program ho vybral z tří set tisíc obyvatel města. Dalo by se dokonce říct, že to bylo dobré znamení, potvrzení, že jeho osobní údaje falešné ražby u nezasvěcených ouřadů nevyvolávají pochybnosti, nýbrž obíhají a jsou přijímány stejně jako u všech ostatních.

On ale zpozorněl. Jako by pocítil cizorodý, slídívý dotek nebo nevraživý pohled. Vždyť od samého počátku mu najisto slibovali, že jeho nové jméno se nedostane do oficiálních výběrů nebo seznamů. Musel zavolat řídicímu důstojníkovi. Ten se omluvil a přislíbil, že bude vyškrtnut. U soudů prý aktualizovali program a kompatibilní databáze, čímž k tomu přehmatu došlo.

Vyrin trval na tom, že bude postupovat zaběhlým, legálním způsobem a požádá o zproštění funkce ze zdravotních důvodů. Že nezanechá elektronické stopy, které by mohly nepřímo poukázat na výjimečný status pana Michalského. Důstojník se jen zdvořile pousmál.

Předchozí řídicí orgán ještě pamatoval studenou válku. Zeď. Nedávno šel do důchodu. Novému bylo trochu přes třicet. Chodil teprve do školky, když Vyrin utekl. Nejspíš se mu zdálo, že svěřený muž je něco jako nepotřebný odpad, stařecké haraburdí zbůhdarma se válející na půdě.

Domnívá se, že mi z nudy přeskočilo, myslel si Vyrin.

Nejprve měl cukání odjet. To si ale hned rozmyslel: kdyby ho přece jen sledovali, mohl by ho chvatný odjezd prozradit.

Proto prožil měsíc v přísném, snad až v příliš přísném souladu se svým neměnným denním režimem nevrlého starého mládence ve výslužbě.

A pak deptající pocit znepokojenosti konečně vymizel a zůstaly jen obvyklé a otravné neduhy.

Začínal srpen. O dopolednách na městském trhu prodávali farmáři u pultů zářících tmavočerveným vínovým leskem a obklopených zlatým hukotem vos pozdní višně, které se dávají do proslulého místního dortu.

Ty višně byly trochu opojné. Během svých cest neviděl takové plody, goliáše mezi višněmi, mohutné nad všechny proporce až k olbřímím rozměrům. Sáček těch bezvadně sladkých pochoutek si koupil, ale nedokázal ho celý sníst, neboť v nich bylo příliš mnoho chuti bez chuti, neživé ovocné dužiny, jako kdyby člověk líbal rty, které se v narkotickém spánku ani nezachvějí.

Rozhodl se pro procházku po své oblíbené delší trase, aby si vynahradil vleklé týdny poustevničení. Od řeky, která dělila město vejpůl, plné peřejí a po deštích kalné, od její zběsilé vody, uhánějící a proměňující se hned v pěnu a hned v dunivou vlnu, každou vteřinu nabývající nové povahy, se vydal do kopců, do lesa, který byl tmavý i za slunečného letního poledne.

Vystoupal po ulici vedoucí od hlavního náměstí kolem domu oblíbeného u turistů, kde z vikýře trčela a skláněla se nad dlažbu prazvláštní socha, kníratý janičár v malované vestě, s jataganem v pravičce a štítem v levičce, připomínka ukrutného tureckého obléhání a někdejší hrozby z východu.

Vyrin už dávno na město nepohlížel jako turista. Nebavily ho ani skotačící postavičky na orloji, ani strmá lanová dráha, ani chodby v hradním vrchu. Osamělý vrahoun se dvěma půlměsíci na štítě, které se jeden od druhého odvracely a podobaly se obráceně otočeným závorkám – božstvo nebezpečných časů a neblahé hodiny –, však pro něho neznamenal už vůbec žádnou zábavu. Připadalo mu, že jestli si pro jeho duši přijde zabiják, janičár ho upozorní, dá mu znamení.

U domu s janičářem se kupili turisté. Uslyšel drmolení ve své mateřštině, které po poustevnické samotě zaznělo tak náhle a pronikavě, jako by v těch všedních slovech byl ukryt tajný, ani samotnými mluvčími netušený druhý smysl. Vyrin nevzrušeně přešel na protější stranu ulice, aniž otočil hlavu, podíval se na odraz ve výkladu, ale nespatriil nic zvláštního, jen obyčejné nedělní výletníky.

Vilová čtvrť. Botanická zahrada na předměstí. Zevnitř opocené tabulky skleníků, jako kdyby tam horce dýchalo, zalévalo se čpavým potem a hromadilo síly k vyrazení ven cizokrajné tropické rostlinstvo, které převzalo dravé způsoby plazů a hmyzu.

Vyšel na hlinitou cestu vinoucí se v serpentinách po svahu údolí, les byl pohádkově veliký. Rostl po sesouvajících se stránkách vápencového hřebene, který se stržemi vrhal do zamlženého podrostu a do zelené zatuchliny kapradin a mechů. Ztrácely se v něm vzdálenosti, cesta se zprudka kroutila, slunce svítilo hned zprava, hned zleva. Když se ale člověku už zdálo, že zabloudil, ozval se zdálky dunivě a jasně chrámový zvon – a vlastně kvůli táhlému volání zvonoviny, vůdčímu, povzbudivému a zahánějícímu obavy, měl Vyrin rád tuhle cestu mezi vzrostlými smrky připomínajícími mu dětství.

Kráčel a cítil, jak jeho tělo naplňuje blažená únava. Na téhle cestě si pamatoval každý kořen a každou prohlubeň a už dopředu si představoval, jak se vlevo vynoří pastevní lučina osázená jeřáby – jeřabiny se už asi nalily barvou – a pak mu zavoní milý a laskavý dým z pece na statku... Chůze ho i znávala, i povzbudila, nedávné strachy mu připadly nesmyslné. Vypadá to, pomyslel si, že jsem opravdu zestárl a začal být zbytečně podezřívavý.

V poslední zatáčce už se otevřel výhled na chrám. Ten stál na kamenné podestě, která roztínala horní konec údolí vedví. Žlutá fasáda zarámovaná dvěma věžemi se zvony byla pokračováním svislé stěny útesu. Chrám svou velikostí značně předčil městskou katedrálu. Tady v horském průsmyku byl

zbudován na starobylé poutnické stezce a majestátními klenbami naznačoval velikost a význam něčího dávného prozření a nabytí víry, k němuž došlo v mlčenlivém osamění skal.

U zadní zdi chrámu byl ve stínu kaštanů hospodský dvorek se solidní kuchyní. Trvale zde pracující číšníci Vyrina poznávali – anebo předstírali, že ho poznávají –, nepouštěli se s ním do řeči, ale zdrženlivě a uctivě se usmívali. Tady se naplno cítil jako pan Michalski; příjemný a vzrušující pocit sloučení, splynutí skutečné a vymyšlené osoby si jako vzácný dárek odvážel s sebou domů tramvají jedoucí po dně údolí.

Dnes byla zahrádka plná, však bylo léto a volný den. Jediný neobsazený stůl stál na kraji, za rozložitým stromem. Vedle bylo pískoviště a houpačka. Určitě přiběhnou rozjívěné děti a spustí povyk... Sedával raději mezi důstojně obědvajícími lidmi, za cizími postavami, v oparu klidných rozhovorů, za cinkání nožů a vidliček, jež je nezpůsobné odposlouchávat, fotografovat nebo na ně příliš usilovně zírat.

Začal lidi kolem sebe zkoumat, jestli se někdo nechystá odejít. Ne, seděli všichni uvolněně, s veselou zahálčivostí. Brunetce u nejbližšího stolku zůstala nad horním rtem pikantní skvrnka od crème brûlée. Neolizovala si ji a neotírala, poněvadž věděla, jaký je na ni sexuálně přitažlivý pohled. Krk měla obkroužený náhrdelníkem z tmavého kovu, podobným obojku – příznakem dráždivé vášně, trýznivé rozkoše, který si do hostince u chrámu navlékla s vyzývavou opovážlivostí.

Sestra brunety, těhotná, nejméně v osmém měsíci – šaty povytažené vzdutým břichem odhalovaly její plné a pevné nohy –, pojídala čokoládový dort a řízek naráz s takovou chutí, jako kdyby to dítě přežrálo, narodilo se zůstávajíc v jejím lůně a vyžadovalo svůj díl nejvybranějších krmí.

Vyrin chtěl odejít. Zlehka se mu zamotala hlava z únavy, z hustých vůní a z hutnosti cizích hlasů – vesnice je maličká, všichni jsou tu příbuzní ve třetím či čtvrtém koleni, což páchne dusivou zatuchlostí krvesmilstva a vypuzuje cizáka jako slaná mořská voda.

Cítil však okouzlení zářivě mihotavým světlem v listoví kaštanů, nažehlenými – bez jediného zvrásnění – ubrusy, barvou blankytné hlíny, vysokohrdkými lahvicemi s ledovou vodou, nevinným hlučením sousedů a baletními pohyby číšníků nesoucích na předloktích obrovské tácy se šesti nebo osmi talíři, kde mezi elegantně načepýřeným, jako by právě vyšel zpod rukou kadeřníka, salátem – šťavnatou zelení s purpurovými žilkami – pluly nad hlavami zlatisté, spečenou strouhankou obalené řízky podobné potrhaným výronům mědi, vyplivovaným rozpáleným hrdlem tavicí pece.

Mňam, mňam, mňam, prozpěvovala a našeptávala těhotná svému nenarozenému miminu. Nezvučně dul do zlaté trouby anděl s naběhlým vápencovým obličejem nad zadním vchodem do chrámu. A Vyrin pocítil, jak padá do toho bezstarostného léta, klenoucího se nad celou zemí.

Poručil si pivo a steak. Na vůni chmeloviny se slétly vosy. Nevábily je zbytky sladkostí na talířích sousedů, medové a čokoládové šmouhy, nýbrž jen chmel. Lezly po okraji sklenice, snažily se usednout na rameno, na ruku, neodbytně a vytrvale kroužily. Máchl po nich a málem pivo rozlil. Trpěl těžkou alergií na hmyzí jed. Když ještě působil ve službě, říkali mu lékaři, že to bude s věkem sílit, a nabízeli mu, že ho ze zdravotních důvodů vyřadí ze stavu. Vosy, vosy, vosy – postavil sklenici co nejdál od sebe, cvrnknutím srazil ze stolu jednu a pak druhou, přičemž zalitoval, že si nevzal bundu.

Žihadlo. Zezadu do odhaleného krku. Nenadálé a velmi bolestivé, jako injekce píchnutá nezkušenou zdravotní sestrou.

Chňapnul po zasaženém místě, ale vosa už odletěla. Zaměstnan vlastní bolestí se obrátil a mechanicky zaznamenal, že nějaký muž odchází a nasedá do auta. Poznávací značka nebyla místní.

Krk začal trnout. Bolest vystřelovala dolů i nahoru, do ramene, po tváři, na spánek. Prsty nahmátl v rance cosi mikroskopického, snad žihadlo.

V hlavě se mu zatmělo. Dech se zrychlil. Po těle proběhlo suché pálení. S námahou se zvedl a vydal se na záchod.

Omýt se. Omýt se studenou vodou. Vzít si prášek. Ale nejdřív se omýt. Jak se mu svírá hrdlo! Vypadá to, že lék už nedokáže spolknout. Kůže mu hoří.

Sotva stál. Opřel se o umyvadlo a nemotorně si opláchl tvář. Vosa ho bodla do pravé strany krku a pravička se skoro už neohýbala. Prostrčil, protlačil si do hrdla tabletku. V zrcadle spatřil šedivý, bezkrevný, ale přitom zevnitř oteklý obličej, jako by se čísi zlá vůle pokoušela zničit práci plastického chirurga a násilně mu vrátit dřívější podobu.

Prášek už měl zabrat. Nejnovější preparát.

Ale neúčinkoval.

Na šedivé pleti se začala rdít vyrážka. Břicho sevřela křeč. Sesul se na podlahu, zabodl pohled do dlaždic a všechno pochopil. Onen muž mezi návštěvníky hostince nebyl. Tam, kde zaparkoval, místní svá auta nenechávají.

Posledním vypětím sil se zvedl, přidržel se zdí a vymotal se do chodby. Otokem rdoušené hrdlo mu nedovolovalo volat o pomoc. Na venkovních schůdcích se srazil s číšníkem nesoucím z kuchyně podnos s láhvemi a sklenicemi. Ten si pomyslel, že host je nemožně, pod obraz opilý, a odtáhl se od něho. V tu chvíli Vyrin upadl, spolu s číšníkem se skutálel ze schodů, uslyšel hlasité řinčení rozbitých nádob, doufal, že si toho všichni všimli a obracejí se, a zasupěl, zabublal někomu rovnou do ucha:

„Sanitku... Policii... Je to atentát... Nejsem opilý... Někdo mě otrávil... Otrávil...“

A sklesl, slyšel ještě zvuky okolního světa, ale už nechápal, co znamenají.